

Tanja Lamovec

**SOCIOLOŠKI PROBLEM IZKLJUČEVANJA:
AVTORITETA, MOČ IN REGRES
(povzetek)**

V tem poglavju predstavljam enega od člankov, ki jih je napisal Franco Basaglia v letih 1953 - 1968. Sestavek je nekoliko skrajšan, poskušala pa sem ohraniti izvirne formulacije. Kot že naslov pove, obravnava socialne vidike duševne bolezni, predvsem učinke institucionalizacije in odnos širše družbe do duševno bolnih. Avtor pravi takole -

"Če izhajamo iz institucionalne izključenosti, v katero je družba potisnila bolnika, lahko zaključimo, da je institucija problem bolnika rešila negativno, z izključitvijo iz socialne tekme in ga s tem oropala njegove človeškosti. Živeč nerazumljen, kot psihopatološki fenomen, kot socio-biološki spaček, je bolnik izključen v dvojnem smislu:

- Znanost ga obravnava kot neko nerazumljivo entiteto, ki jo mora, da ne bi bila prisiljena spoznati svoje nemoči, negirati s fantazmatskim pristopom k bolezni.
- Zaradi nerazumljenosti je kot človeško bitje socialno izključen."

Zato tudi so norišnice na obrobjih mest, v izoliranih predelih, kar daje občutek ločenosti, limite. Lik duševnega bolnika je podoba, ki jo je treba držati v primerni razdalji, da ne bi motil ritma družbe, ki potrebuje širna prostranstva za svoje agresivne podvige. Ta potreba ločevati, izolirati duševne bolnike, jim obrniti hrbet, je izraz šibkosti in majhnosti družbe, ki skuša odstraniti vse, kar omejuje njeno ekspanzivnost in se pri tem ne zaveda odgovornosti, ki jo ima.

Problem duševnega bolnika poskuša reševati zunaj družbe, pri čemer je žrtev tista, ki mora plačati vso škodo. Klasificirana in opredeljena kot nerazumljiva in zato nevarna, predstavlja resno socialno nevarnost. Ta družba, polna nezaupanja in pesimizma v odnosu do duševne bolezni, gradi zidove norišnic.

Razmere lahko na kratko opišemo takole: duševne bolnike izolirajo v posebne zgradbe, kjer jih nadzorujejo psihiatri in tako branijo družbo pred duševno bolnimi. Dandanes družba zahteva od psihiatrov tudi, da bolnike ozdravijo. Ozdravitev pa ni mogoča, če se izvaja v ozračju strahu, represije, potrebe po obrambi in nadzoru, to je v ozračju, v kakršnem družba kot tudi psihiatrija

živi. Ozdravitev je možna le, če je usmerjena na ponovno osvojitve izgubljene svobode, stvarne individualnosti. To pa je ravno nasprotno od nadzora, ločevanja, izdvajanja.

Norišnice so v zgodovinskem smislu nastale za obrambo zdravih. Podoba duševnega bolnika, kot ga vidimo danes v naših institucijah, je lik zatiranega in popredmetenega človeka, kajti organizacija in učinkovitost delovanja sta vedno pomembnejši od njegove rehabilitacije in resocializacije.

V trenutku svoje izključitve iz družbe je bolniku, že tako močno ranljivemu zaradi njegove bolezni, vsiljena še druga dimenzija. Zaradi dobrega delovanja ustanove, lažjega dela njenih uslužbencev, je prisiljen postopno žrtvovati vse, kar je v njem še ostalo osebnega in živega. Začne se moralna kariera institucionaliziranca, kot jo pretresljivo opisuje Goffman v "Asylums". Osebnost teh oseb se vedno bolj zožuje, izgubljajo prejšnje interese, povsem se prepustijo pobudam okolja, pretrgajo vse vezi s prejšnjim življenjem, ki jim tako ne pripada več, kot tudi s prihodnostjo, za katero nimajo več nikakršnih načrtov. Prilagodijo se pravilom institucije, ne glede na to, kako mučna in poniževalna so. Kot samo po sebi umevno sprejmejo izgubo svoje individualnosti, svojega človeškega dostojanstva in še zadnjih ostankov avtonomije in odgovornosti.

Vse te znake pogosto zamenjujejo s simptomi bolezni. Primeri oseb, ki so jih uspešno resocializirali, so pokazali, da to niso znaki bolezni. Apatija, nezainteresiranost, počasno, brezciljno sprehajanje, ponavljajoče se ali ritmično gibanje, uslužno obnašanje domače živali, stereotipne pritožbe, izgubljeni pogledi, ki nimajo kaj gledati, prazne duše, ki nimajo cilja, h kateremu bi stremele... To so le nekateri vidiki sindroma, ki pomeni počasno in nenaravno usihanje notranje moči, regres, v katerega zapadejo osebe, ki so žrtve izničenja svoje individualnosti kot posledice življenja v instituciji.

"Idealni" pacient je, paradoksalno, tisti, katerega individualnost je v procesu institucionalne kariere povsem uničena. Je čisto krotek in vedno na voljo zdravnikom in osebju, pusti se oblačiti in umivati, ne da bi mignil, pusti, da ga pregledujejo, kot vsako jutro pregledajo njegovo sobo. To je bolnik, ki ne povzroča komplikacij s svojimi osebnimi reakcijami, temveč se povsem prepusti avtoritetam, ki ga nadzorujejo. Tak je pacient, za katerega z zadovoljstvom pravijo, da se je "dobro prilagodil" na okolje in, da "sodeluje" z osebjem. Tak pacient kot človek ne obstaja več. Če potem ta isti človek, ki ni nevaren ne drugim, ne sebi, dobi možnost, da se vrne v skupnost, bo odkril, da tam zanj ni mesta. Prisiljen se je bil odpovedati sebi in se je navadil, da ne računa več nase.

"Predstavljajte si človeka, ki so mu vzeli vse ljubljene osebe, njegovo hišo, navade, obleke, dobesedno vse, kar je imel. Postal bo votel človek, kateremu ostane le še trpljenje in je pozabil na dostojanstvo. Potem se zgodi tisto, kar se pogosto zgodi tistemu, ki je izgubil vse: izgubi še samega sebe." Te besede je zapisal P. Levi v nacističnem koncentracijskem taborišču, prav dobro pa označujejo tudi stanje osebe, institucionirane v psihiatrični ustanovi. Proces obubožanja osebnosti je povsem enak. Apatija, nezainteresiranost, izguba senzibilnosti, vse to so načini obrambe pred nevzdržnim pritiskom okolja, ki ga najprej izključi in postopno izniči. Edina možnost, ki jo ima tako bolnik kot interniranec, je, da se upre neznosnosti teh doživetij in ne zbeži v pozabo, temveč se zavestno odloči živeti kot izključenec.

Družba, v kateri živimo, ščiti svoje državljane pred vsem, kar bi lahko porušilo njeno ravnotežje. V trenutku, ko nekoga označijo kot duševno bolnega, družba do njega ne priznava nobene odgovornosti več. Isti državljan, v katerega imenu se je prej bojevala, je v njenih očeh zdaj izgubil vsako pravico do obrambe, s tem, ko je stopil na drugo stran, onstran bariere, ki loči tiste, od katerih se želi družba zaščititi.

Viri:

Basaglia F. (1981), Scritti I.: 1953 - 1968 Dalla psichiatria fenomenologica all'esperienza di Gorizia, Torino, Giulio Einaudi